Studia nad Rodziną
UKSW
2015 R. XIX nr 1 (36)

Małgorzata DUDA*

MEDIACJE W SŁUŻBIE MAŁŻEŃSTWU I RODZINIE

Mediacje to poufny sposób rozwiązywania konfliktów czy sporów, proponują nie tylko przezwyciężyć istniejący impas, ale – co najważniejsze – osiągnąć dobrowolnie korzystny sposób rozwiązania. Mediacje stają się ważnym narzędziem w sytuacjach rozwodu, podziału majątku, ustaleniu opieki nad małoletnimi. Coraz częściej mediacje są wykorzystywane do spraw pozamałżeńskich i pozarodzinnych, np. biznesowych, szerzej – konfliktów międzyludzkich, które są mylone z funkcją negocjatora. Mimo to nadal mediacje pozostają mało popularne.

***Słowa kluczowe**: rodzina, małżeństwo, mediacje.*

Wprowadzenie

Mediacje… coraz częściej słyszymy o mediacjach, mediatorach, mediatorach rodzinnych. Czym są mediacje, jaka jest ich rola w przestrzeni społecznej? Bez względu na dostępne źródła, wszyscy podkreślają, że mediacje są metodą rozwiązywania sporów, gdzie osoba trzecia (mediator), pomagając stronom we wzajemnym komunikowaniu, w sposób dobrowolny, z zachowaniem wzajemnego szacunku, przybliża je do przyjęcia konsensusu, możliwego do zaakceptowania przez wszystkich[1]. Ustawą z 28.07.2005 r. o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania cywilnego* oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1438) zostały stworzone ramy prawne dla instytucji mediacji w sprawach cywilnych i gospodarczych obok istniejącej już mediacji w sprawach karnych i w postępowaniu dla nieletnich. Tak,

* **Małgorzata Duda** – dr hab. prof. UPJPII, Katedra Etyki Pracy Socjalnej, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

[1] Mediacje (łac. *mediare* = być w środku) – szerzej: E. Lipowicz, *Mediacja wobec problemów post-rodzinnej rodziny,* w: *Pomoc – Wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, red. M. Piorunek, Toruń 2010.

więc można wyróżnić szerokie spektrum zastosowania mediacji, jak chociażby w sytuacjach konfliktów:

- „rodzinnych, małżeńskich, pokoleniowych;
- towarzyskich, koleżeńskich, rówieśniczych;
- w sprawach spadkowych, majątkowych i cywilnych;
- pracowniczych, w administracji i sporach urzędowych;
- w sprawach gospodarczych;
- w sprawach karnych, a także dotyczących nieletnich”[2].

Wszyscy mamy świadomość, że konflikty zaburzają prawidłowe funkcjonowanie rodziny, prowadząc – w skrajnych przypadkach – do jej rozpadu. Dlatego tak ważnym jest, by podejmować działania niwelujące niepożądane zjawiska, z włączeniem mediacji włącznie[3].

Proces mediacji

Mediacje posiadają swoją strukturę, która wcześniej została wielokrotnie potwierdzona. H. Przybyła-Basista podkreśla, że nie jest to proces łatwy, bo jest obciążony wieloma doświadczeniami stron, które stają się uczestnikami mediacji. Z jednej strony – w przypadku mediacji rodzinnych – będący obecnie po dwóch przeciwnych stronach małżonkowie – rodzice mają często duże problemy w tzw. funkcjonowaniu zadaniowym ze względu na łączące ich wcześniej m.in. bliskie kontakty intymne. Z drugiej strony, do głosu dochodzą emocje, utarte i jednostronne sposoby postrzegania partnera, co w sposób zasadniczy może utrudnić, a często i uniemożliwić dojście do kompromisu, a tym samym osłabić wolę rozwiązania konfliktu[4]. Co więcej, przynajmniej początkowe nastawienie klientów sprowadza się do swoistej próby przeciągnięcia osoby mediatora na swoją stronę, by wydobyć jak najkorzystniejsze rozwiązanie dla siebie. W procesie mediacji należy pamiętać o wielu trudnościach, które mogą się pojawić w czasie jego przebiegu, dlatego mediator zmuszony jest wielokrotnie przypominać o głównych zasadach, na jakich się on opiera. Wzorcowy model postępowania mediacyjnego, zdaniem wielu autorów, został opracowany przez Ch. Moore`a i sprowadza się do 12 kroków:

1) nawiązanie kontaktu ze stronami sporu – mediator przybliża stronom zasady mediacji i ich rolę w tym procesie;

---

[2] Mediacja – *http://www.governica.com/Mediacja*, dostęp w dniu 5.02.2015.

[3] M. Ryś, *Konflikty w rodzinie niszczą czy budują?*, Warszawa 1998.

[4] H. Przybyła-Basista, *Proces mediacji rodzinnych – od teorii do praktyki*, *http://www.psychologia.edu.pl/czytelnia/50-artykuly/215-proces-mediacji-rodzinnych-od-teorii-do-praktyki.html*, dostęp w dniu 8.02.2015.

2) wybór strategii prowadzenia mediacji – przedstawiając różne sposoby rozwiązywania konfliktów, mediator stara się wybrać ten najbardziej właściwy;
3) zbieranie i analizowanie podstawowych informacji – mediator stara się zebrać jak największą liczbę informacji na temat uczestników mediacji oraz o samej istocie konfliktu;
4) sporządzenie szczegółowego planu mediacji – uzmysłowienie obu stronom kierunku działań w celu przybliżenia do zadowalającego obie strony kompromisu;
5) budowanie zaufania i współpracy – to bardzo istotny etap, w którym mediator, niwelując narastające emocje, stara się budować zaufanie do racji każdej ze stron, a jednocześnie przeciwdziałać dotychczasowym stereotypom;
6) właściwe rozpoczęcie sesji mediacyjnej – mediator ustala podstawowe „reguły gry" i zasady wzajemnego zachowania, określa obszary tematyczne i ukazuje sprawy do dyskusji;
7) nakreślenie obszarów tematycznych i spraw do dyskusji – mediator stara się nakreślić harmonogram omawianych kwestii;
8) odkrywanie ukrytych interesów stron – mediator stara się uświadomić każdej ze stron ich właściwe interesy;
9) generowanie opcji rozwiązań – mediator pomaga uświadomić stronom możliwe sposoby rozwiązania konfliktu, przy jednoczesnym zmniejszeniu przywiązania do indywidualnych pomysłów;
10) ocena możliwości rozwiązań – podsumowanie dotychczas podanych rozwiązań, przy jednoczesnym omówieniu ich korzyści i ewentualnych strat;
11) przetarg końcowy – mediator, w drodze negocjacji, stara się wypracować ostateczną wersję rozwiązań, które będą możliwe do przyjęcia przez obie strony;
12) osiągnięcie formalnego porozumienia – mediator, wspólnie ze stronami, ustala kroki proceduralne prowadzące do sformalizowania porozumienia; jednocześnie strony ustalają zasady oceny i kontroli przyszłego porozumienia, jak również wypracowują mechanizmy dla jego wprowadzenia oraz zasad jego gwarancji[5].

Oczywiście, przedstawiony schemat procesu mediacji jest, jak wspomniano wcześniej, pewnym wzorem, na którego przebieg wpływa wiele czynników „zakłócających", które mogą – w najbardziej niekorzystnym wariancie – udaremnić starania mediatora i skończyć się fiaskiem.

Istotna, z punktu widzenia mediacji rozwodowych, jest propozycja schematu mediacji przyjęta przez A. Tylor, która podobna jest do schematu Ch. Moore`a,

[5] Tamże.

jednakże wprowadza istotny element – dokument końcowy czyli ugodę mediacyjną (porozumienie mediacyjne), noszącą znamiona dokumentu sądowego[6]. Ugoda mediacyjna to spisane ustalenia, które obie strony wypracowały w trakcie procesu mediacyjnego oraz wyraziły w formie pisemnego porozumienia.

Żeby podejmowane działania w sprawach spornych można było uznać za mediacyjne, wszystkie strony winny kierować się pewnymi zasadami, a zwłaszcza osoba mediatora. W literaturze przedmiotu wskazuje się na: dobrowolność, bezstronność, neutralność, poufność, akceptowalność, bezinteresowność, profesjonalizm i wzajemny szacunek[7]. Mediator, dla dobra stron i za ich obopólną zgodą, może zwrócić się do innych specjalistów o wsparcie. Rozszerzenie osób wspierających proces mediacyjny nie narusza zasady poufności. W sytuacji trwającego impasu lub uznania przez mediatora, że postawa jednej lub obu stron uniemożliwiają przyjęcie satysfakcjonującego rozwiązania, może dojść do przerwania i zakończenia postępowania mediacyjnego. Powyższa sytuacja może dotyczyć nie tylko stron postępowania, ale również samej osoby mediatora, jeżeli ten uzna, że traci poczucie bezstronności w toczącym się postępowaniu mediacyjnym[8].

Dlatego też, tak ważny jest właściwy przekaz – prosty i zrozumiały. Skuteczne komunikowanie to jedna z ważniejszych cech zawodu mediatora. Wzajemne zrozumienie, wspólne wypracowanie porozumienia w drodze prowadzonego dialogu, wspiera stosowanie skutecznych narzędzi komunikacji. Ważnym aspektem poprawnej komunikacji jest aktywne słuchanie, na które składa się motywacja do wysłuchania drugiej strony, cierpliwość, uważność czy koncentracja. Do najbardziej pożądanych w procesie komunikacji należą m.in.: nazywanie uczuć, które wpływa na budowanie zaufania i zrozumienia; podsumowanie i wyjaśnianie, które pozwala właściwie ukierunkować rozmowę; zadawanie trafnych pytań, które pomagają w lepszym zrozumieniu intencji rozmówcy; dowartościowanie rozmówcy, czy wreszcie udzielanie informacji zwrotnych, które pełnią funkcję informacyjną i korygującą rozmowę[9]. Posiadanie tej wiedzy oraz znajomość potencjalnie możliwych „zakłóceń" w procesie komunikowania to podstawowe elementy profesjonalizacji zawodu mediatora.

---

[6] Tamże.

[7] *www.mediator.org.pl*, dostęp w dniu 8.02.2015.

[8] Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora, *http://bialapodlaska.sr.gov.pl/standardy-prowadzenia-mediacji.html*, dostęp w dniu 08.02.2015. podobnie: M. Grudziecka, *Zawód mediator*, w: *Mediacja w teorii i praktyce*, red. A. Gretkowski, D. Karbarz, Stalowa Wola 2009, s. 257 nn.

[9] Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Kraków 1996, s. 180-183.

Zastosowanie mediacji

Zgłębiając problematykę mediacji należy uznać, że obszar zastosowania mediacji w praktyce systematycznie powiększa się. Na stronach internetowych Sądeckiego Centrum Mediacji można przeczytać, w jakich warunkach można korzystać z mediacji. Dzieje się to wtedy,

- „kiedy prawie każda rozmowa z bliską osobą, to pretensje, żale i kłótnie;
- kiedy chcesz mieć wpływ na rozwiązanie konfliktu w bezpiecznej atmosferze;
- kiedy trudno Ci rozmawiać ze współmałżonkiem, dzieckiem, rodzicami czy rodzeństwem;
- kiedy nie chcesz walki w sądzie;
- kiedy brak ci już pomysłów, w jaki inny sposób można rozwiązać problem z sąsiadem, w rodzinie, w małżeństwie, czy w pracy”[10].

Tak, więc najpowszechniejsze zastosowanie mediacji przejawia się:

a) w sprawach rodzinnych – w sytuacji konfliktów małżeńskich, sporów w kontekście spraw majątkowych, spadkowych, gospodarstwa domowego; w sytuacji konfliktów na linii rodzice – dzieci; ustaleniu zasad sprawowania opieki nad nieletnimi dziećmi, niepełnosprawnymi członkami rodziny czy osobami starszymi w rodzinie.

b) w sprawach rozwodowych – przy ustaleniu władzy rodzicielskiej oraz miejsca zamieszkania dziecka; przy określeniu zasad sprawowania opieki nad dzieckiem; ustaleniu zasad wspólnego zamieszkania po rozwodzie czy ustaleniu wysokości alimentów.

c) w sprawach o podział majątku po rozwodzie oraz wszystkich innych, możliwych sytuacjach życia rodzinnego i małżeńskiego.

d) we wszystkich innych: ustalenie zakresu współpracy rodziny biologicznej z rodziną zastępczą/adopcyjną; rozwiązania konfliktów sąsiedzkich, gospodarczych, rówieśniczych, oświatowych; z zakresu prawa karnego (jako formy zadośćuczynienia), z zakresu postępowania w sprawach nieletnich (jako formy sprawiedliwości naprawczej)[11].

---

[10] *Kiedy mediacja*?, *http://www.sc.org.pl/mediacje/kiedy/kiedytak/*, dostęp w dniu 8.02.2015.

[11] K. Wojtanowicz, *Mediacje rodzinne jako sposób na rozwiązywanie konfliktów w rodzinie*, w: *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*, red. A. Błasiak, E. Dybowska, Kraków 2010, s. 275 nn.

Wyzwania etyczne w zawodzie mediatora

O znaczeniu postępowania etycznego w zawodzie mediatora, myślę, nie trzeba nikogo przekonywać. Zawód szczególnego zaufania publicznego musi posiadać regulacje, pomagające osobom go wykonującym działać według ściśle określonych standardów i norm[12]. Dlaczego jest to istotna kwestia do podniesienia? Ponieważ problemy, jakie należą do natury mediacji, zwłaszcza mediacji rodzinnych, domagają się konkretnych rozwiązań etycznych; nieustannie korzystają z rozstrzygnięć postrzeganych w kategoriach „dobra i zła". Pochylając się nad zagadnieniami etycznymi zawodu mediatora, należy zwrócić uwagę na co najmniej dwa obszary refleksji: systemu wartości, jaki staje się udziałem samej osoby mediatora, jak również samej instytucji mediacji, a ściślej – zasad, jakimi należy się kierować prowadząc postępowanie mediacyjne. I tak, mediator w swojej pracy winien kierować się następującymi zasadami:

1) „prowadzić postępowanie mediacyjne w oparciu o zasadę samodzielności i autonomii stron konfliktu,
2) kierować się przede wszystkim dobrem i interesami stron,
3) dbać o zapewnienie dobrowolności udziału stron w postępowaniu mediacyjnym,
4) tak postępować, aby wszystkie strony sporu znały i rozumiały istotę procesu mediacji, rolę mediatora i warunki ewentualnego porozumienia,
5) nie podejmować się pomocy w rozwiązaniu konfliktu, gdy nie ma pełnego przekonania o swoich kompetencjach, które pozwolą mu prowadzić postępowanie rzetelnie,
6) nie prowadzić postępowania mediacyjnego, jeśli nie jest w stanie zachować bezstronności lub usunąć wątpliwości co do swojej bezstronności,
7) zachowywać poufność postępowania mediacyjnego, zarówno przed jego rozpoczęciem, w trakcie, jak i po jego zakończeniu,
8) unikać konfliktu interesów ze stronami i bezzwłocznie rozwiewać wszelkie wątpliwości co do tej kwestii,
9) nie przyjmować żadnych korzyści od stron z wyjątkiem uzgodnionego wynagrodzenia. Nie powinien też czerpać korzyści z kierowania stron do innych specjalistów,

---

[12] Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z 1.08.2005 r. Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości 26.06.2006 roku uchwaliła *Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora*, *www.ms.gov.pl/mediacja/mediacja.php*, dostęp: 10.02.2015.

10) nie powinien wprowadzać w błąd stron i opinii publicznej co do swoich kwalifikacji, kompetencji, doświadczenia, zakresu usług i opłat.
11) dostarczać stronom jasnych i jednoznacznych informacji co do swojego wynagrodzenia i wszelkich kosztów związanych z postępowaniem, w którym uczestniczą,
12) pogłębiać swoje kompetencje zawodowe w celu jak najlepszego służenia uczestnikom mediacji"[13].

Poznając zasady postępowania mediacyjnego w kontekście przyjętych powyżej zasad, należy pamiętać o pewnych wymogach etycznych. Wśród nich można wskazać:

• W zasadzie samodzielności stron istnieje niebezpieczeństwo przyjmowania roli rozjemcy „na siebie" ze strony mediatora. Tymczasem, każda ze stron, w sposób samodzielny winna dążyć do wypracowania rozwiązania konfliktu w sposób możliwy do zaakceptowania przez uczestników.

• Istnieje niebezpieczeństwo stwarzania wrażenia, że mediator może sprzyjać którejś ze stron mediacji. Mediator musi pamiętać, co jest nadrzędnym celem mediacji oraz podkreślać swoją neutralność.

• W mediacjach istnieje niebezpieczeństwo „nadmiernego" nakłaniania stron do wytrwania w postępowaniu mediacyjnym, ze względu na korzyści, jakie mogą zyskać obie strony – w przeciwieństwie do postępowania sądowego. Tak więc, istnieje potrzeba przekazania rzetelnej informacji co do sytuacji, w której nastąpi nieuzasadnione zaniechanie mediacji (koszty postępowania cywilnego, art. 103 § 2 KPC).

• Należy pamiętać o profesjonalizmie, rozumianym m.in. przez rzetelność w przygotowaniu samego procesu mediacji, z ciągłą informacją wszystkich stron biorących w niej udział. Nadto konieczne jest permanentne podnoszenie swoich kwalifikacji zawodowych.

• Istotnym jest dbałość mediatora o bezpieczeństwo stron, ze szczególnym naciskiem na poszanowanie godności osoby. Strony biorące udział w mediacjach bardzo często nie pałają do siebie pozytywnymi uczuciami, a siła emocji negatywnych często niebezpiecznie zagraża celowi, jaki został zdefiniowany na początku.

• Istnieje niebezpieczeństwo sugerowania rozwiązań ze strony mediatora. Postawa taka jest o tyle niepożądana, o ile jest odzwierciedleniem przemyśleń jego samego. Tymczasem, musi on zachować neutralność, bez względu na osobistą ocenę sytuacji. Owszem, mediator może, a nawet powinien nakłaniać strony do

[13] Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości, *www.ms.gov.pl/mediacje/rada_adr.php*, dostęp w dniu 10.02.2015.

podejmowania wysiłku na rzecz poszukiwania rozwiązań, satysfakcjonujących obie strony konfliktu, jednakże zawsze z poszanowaniem ich racji – z zachowaniem neutralności.

• Myśląc o kodeksie etycznym, nie sposób nie wspomnieć o zasadzie poufności. Szacunek dla cudzych doświadczeń i tajemnic życia stanowi o szacunku dla siebie nawzajem. I dotyczy to zarówno osoby mediatora, jak i stron uczestniczących w całym procesie mediacyjnym. Niedopuszczalnym staje się zachowanie, które ujawniałoby – w jakikolwiek sposób – informacje wyjawione w tym procesie. Wyjątkiem może być sytuacja, w której strony, zgodzą się na zwolnienie mediatora z zachowania tajemnicy zawodowej w zakresie części postępowania lub całości. Dotyczy to sytuacji, w której mediator może stać się świadkiem w sprawie. Istnieje jeszcze inna okoliczność, która może zwolnić mediatora z dochowania tajemnicy. Odnosi się to do sytuacji „ciężkich czynów zabronionych czy uzasadnionych podejrzeń wykroczeń przeciwko dzieciom, zdrowiu psychicznemu czy fizycznemu innych osób”[14].

• Inną, trudną sytuacją mediacyjną jest zagrożenie brakiem równowagi prezentowania interesów każdej ze stron. Ma na to wpływ wiele czynników: zarówno te, stojące po stronie możliwości intelektualnych, wiedzy, zdolności prezentowania swoich racji czy stan psychiczny, związany np. z doświadczaną dotychczas przemocą w rodzinie. Rola mediatora polega m.in. zastosowaniu szerokiego wachlarza technik komunikacyjnych, dających możliwość wypowiedzenia się każdej ze stron.

Zakończenie – znaczenie mediacji

Proces mediacyjny dotyczy codziennych, trudnych sytuacji życiowych, a pochylając się nad konfliktami – dostrzega je, i co więcej, pomaga je rozwiązywać. To bardzo ważna, o ile nie rozstrzygająca kwestia w działaniach pozasądowych dotyczących małżeństwa i rodziny. Powstałe i nawarstwiające się konflikty międzyludzkie, w warunkach postępowania sądowego – często – ulegają pogłębieniu, co niekorzystnie wpływa na sam proces relacji wewnątrzrodzinnych. Szczególnie bolesnymi są sytuacje dotyczące bezpośrednio dzieci i ich dalszych losów. Tymczasem, mediacje mogą zniwelować skutki powstałych konfliktów, a przynajmniej skutecznie ograniczyć ich rozmiary. Świadomość, że każdy z uczestników może – na drodze kompromisu – wypracować zasady dalszych relacji, wzajemnych kontaktów, opieki nad dziećmi czy podziału majątku, przynosi satysfakcję

[14] Por. M. Koszowski, *Prawno-etyczne aspekty wykonywania zawodu mediatora (zasady etyki mediatora) z uwzględnieniem standardów europejskich*, Kwartalnik ADR, 4/2008.

i stanowi nadzieję na trwałość tych postanowień. Równie cenne jest przeświadczenie, że ustalenia zostały wypracowane w duchu poszanowania drugiej strony, przy wzajemnym szacunku, bez odwoływania się do złych emocji. Co więcej, mediacje mogą przyczynić się podniesienia samooceny, a tym samym przewartościować dotychczasowe postrzeganie rzeczywistości rodzinnej. Wspólnie wypracowane porozumienie, stanowiące ugodę, to o wiele lepsze rozwiązanie niż te podane „z zewnątrz". Często osoby dotychczas skłócone, mają możliwość odkrycia wartości rozmowy, dialogu, porozumienia. Mediacje pozwalają się na nowo poznać, co dla wszystkich uczestników staje się najważniejsze. Z drugiej strony, fakt, że mediacje rozwiązują konflikty, a nie rozstrzygają, sprawia, że na „sukces" ugody winno się pracować cały czas, także po zakończeniu procesu mediacyjnego, a tym samym podtrzymywać wzajemne relacje, wspólnie wypracowane i zaakceptowane. Jak pisze M. Skibińska, „Mediacja może dać stronom konfliktu szansę na szybsze i tańsze rozwiązanie sporu, przynieść większą osobistą satysfakcję czy też pozwolić na utrzymanie dobrych relacji w przyszłości"[15].

Statystyki potwierdzają wzrastające wykorzystywanie mediacji do rozwiązywania konfliktów – w ciągu pięciu lat wzrost ten był czterokrotny. O popularności mediacji świadczy fakt, że są wykorzystywane w sprawach spornych, daleko wykraczając poza sytuacje małżeńskie i rodzinne – popularne są mediacje rówieśnicze, mediacje z zakresu prawa pracy, w sprawach gospodarczych czy karnych przeciwko nieletnim[16].

Małgorzata Duda: Mediation in the service of marriage and the family

Mediation is a confidential way of resolving conflicts or disputes, propose not only to overcome the existing impasse, but – most importantly – to achieve voluntarily, favourable manner of the solution. Mediation is becoming an important instrument in cases of divorce, division of property, establishing the guardianship of minors. More and more often, mediation is used for extra-marital affairs and family, eg. the business more broadly – to interpersonal conflicts where they are mistaken for with the function of negotiator. Yet still they remain rather unpopular.

Keywords: family, marriage, mediation.

---

[15] M. Skinińska, *Zalety i wady mediacji jako sposobu rozwiązywania sporów cywilnych*, Kwartalnik ADR, 34/2010, s. 109-110.

[16] Szerzej: I. Ładysz, *Znaczenie mediacji jako alternatywnej metody rozwiązywania sporów w Polsce w latach 2006-2012*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego", t. 8, 2/2014.